

Az önrendelkezési jog és az állam konstitutív elemeinek viszonya

A népek önrendelkezési jogának elve elég bizonytalan tartalmú elv, nincs egy meghatározott definíciója és nincs minden estre alkalmazható eljárási rendje vagy szokásjoga. A modern értelemben vett önrendelkezési jogot a francia forradalom keltette életre. Alapjául szolgált a francia forradalmat követő nemzetiségi mozgalmaknak. Az önrendelkezési jog első megjelenésének egyik legfontosabb dokumentuma a tizenhárom észak-amerikai gyarmat 1776. július 4-i függetlenségi nyilatkozata, az Amerika Egyesült Államok megalapításának alapokmánya. Az önrendelkezési jog a XX. században az első világháborút lezáró békefolyamatok során a Wilsoni-pontokban is megjelent elvként. Az elv a huszadik században sem lett definiálva, viszont több nemzetközi szervezet foglalkozott az önrendelkezési jog kérdésével.

Az ENSZ Alapokmányának 1. cikke megfogalmazta: az Egyesült Nemzetek egyik főcélja az, hogy a nemzetek közötti baráti kapcsolatokat a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog tiszteletben tartásával fejlessze.

Az önrendelkezési jog ENSZ-gyakorlatban kialakított fogalma hagyományos értelmében a gyarmati uralom alatt élő népekre vonatkozott. A második világháború befejeztével elkezdődött az ún. dekolonizációs folyamat, amelynek alapján a különböző gyarmati területeken élő népek függetlenségüket vívták ki. A háború utáni első két évtizedben a volt gyarmati területeken, már 66 önálló állam jött létre, a hatvanas évek végére pedig a gyarmati rendszer felbomlása befejeződött.

Az 1960. évi Nyilatkozat a gyarmati országoknak és népeknek biztosítandó függetlenségről megállapítja, hogy „valamennyi népnek jogában áll teljes szabadságát megvalósítani, szuverenitását gyakorolni és nemzeti területét megvédeni”, illetve hogy „minden fegyveres akciót, vagy a függő népek ellen irányuló bármilyen megtorló intézkedést meg kell szüntetni”.

Az ENSZ Közgyűlésének, ugyancsak 1960-ban elfogadott, 1541. számú határozata előírja azt a három módszert, ahogyan az önrendelkezési jogot alkalmazni lehet. Ennek megfelelően, a gyámsági vagy az önkormányzattal nem rendelkező területeknek jogukban áll új, független államot létrehozni, szabadon egyesülni független, már létező állammal, vagy szabadon integrálódni már létező államba. A két fenti határozat révén az önrendelkezési jogot a gyarmati területeken élő népek tagadhatatlan jogaként ismerték el.

Az önrendelkezés, mint alapvető emberi jog életében az 1966-os év új fordulatot hozott. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányában az önrendelkezés valamennyi nép jogaként fogalmazódik meg: „Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jogértelmében a népek szabadon határozhatják meg a politikai státusukat, és szabadon irányíthatják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.” Az ENSZ Közgyűlésének, 1970. évi 2625. számú határozata a fenti meghatározást megismétli és hozzáteszi, hogy az önrendelkezési jog erőszakos megtagadása esetében, a népeknek joguk van ellenállni. Ebben támogatást igényelhetnek és kaphatnak, az ENSZ Alapokmányának elveivel összhangban. A nyilatkozat továbbá azt is kijelenti, hogy „a népek idegen igaiba fogása, más népek által történő dominációja és kizsákmányolása az alapvető emberi jogokat sérti”. Az említett okmányok alapján, több fontos következtetést vonhatunk le. Elsősorban: a népek önrendelkezési joga

---

¹ doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola

általános érvényű, mert nemcsak a gyarmati területeken élő, hanem valamennyi népet illet meg. Másodsorban: a népek önrendelkezési szabadságának alapvető emberi jogi jellege van. Harmadsorban: az önrendelkezés folyamatos jog, mert a függetlenség elnyerésével gyakorlása nem szűnik meg. A felsorolt jellegzetességek azonban a nemzetközi politikában sok vitát szültek. Már az 1514. számú ENSZ-határozat elő írta, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása az államok területi integritását vagy politikai függetlenségét nem veszélyeztetheti. Az 1970. évi nyilatkozat ezt a korlátozást megismételte. Mi több, a gyarmati rendszer felbomlása által kialakult új államok az önrendelkezési jogot antikolonialista posztulátumként ismerték el, és úgy vélték, az nem vonatkozik a területükön élő különböző népcsoportokra. Így alakult ki a mindmáig lezáratlan vita arról, hogy az önrendelkezés gyakorlását az államok területi integritásának védelmezésével hogyan lehet összhangba hozni.

I. Önrendelkezés és a független állami lét

Minden nép törekszik arra, hogy minél nagyobb önállósággal rendelkezzen, hogy saját maga rendelkezzen a sorsáról. A népek önrendelkezésének² csúcspontját az önálló, független állami lét adja. Miért fontos az önálló államiság? A nemzetközi jog tipikus jogalanyai az államok. Az államok alkotják a nemzetközi jogot, ők vesznek részt a nemzetközi jog érvényesítésében, és az igazságszolgáltatás gyakorlása is visszavezethető az államokra. Az állam a jog által figyelembe vett történelmi, szociológiai és politikai jelenség.

Georg Jellinek jogtudós szerint az állam az emberi akaratszerződésen alapuló legfontosabb társadalmi jelenség. Változó és dinamikus természetű, de három alapvető komponense: a főhatalom, a terület és a lakosság minden időben megvan. A nemzetközi jog megtartotta Jellinek felosztását azon az állásponton miszerint, akkor minősül államnak, ha jellemzik a terület, nép, főhatalom (kormányzat) kritériumai. Ezek az állam konstitutív elemei, amelyek objektív jellegűek, de önmagukban nem elégségesek. Az is szükséges, hogy az államiságra aspiráló egység rendelkezzen szuverenitással.

Az állam nincs alávetve a nemzetközi jogközösség egyetlen más tagjának sem, alá van azonban vetve a nemzetközi jognak. Látható, hogy miért olyan fontos minden nép számára, hogy elérjen a szuverenitás csúcsára.

II. Terület

Állam nem létezhet terület nélkül. Ugyanakkor nincs olyan minimális területnagyság meghatározva, amelytől már államról beszélhetnénk (a törpe Vatikán vagy Andorra ugyanolyan jogalanyai a nemzetközi jognak, mint a hatalmas Oroszország vagy Kanada). Nem szükséges az sem, hogy a terület összefüggő egész legyen. Pl.: Spanyolország része több kis sziget is Kanári-szigetek, Baleári-szigetek vagy éppen Ceuta és Melilla. Viszont szükséges, hogy az adott állam alkalmas legyen arra, hogy emberek éljenek ott. Persze, az nem feltétel, hogy az egész államterület lakható legyen. A területi integritás a nemzetközi jog alapelve, mely szerint területi változások csak békés eszközökkel lehetségesek.

Az államterület összetevői: szárazföld, vízfolyamok, bizonyos tengerrészek, légtér. Azok a területek, ahol az állam csak „szuverén jogokat” vagy „funkcionális joghatóságot”

---

² A népek önrendelkezési jogáról Bibó István is írt, lásd erről Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus értelmezése Bibó István elmélete alapján. Kard és Toll, 2005:(3), Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) (2012)

gyakorol nem tartoznak az államterület fogalmába (pl. kontinentális talpazat, halászati övezet). Az ezekre a zónákra alkalmazandó szabályok azonban hozzájárulnak a parti állam „területi státusának” meghatározásához.

Ma már Földünkön nincs olyan terület, melynek státusza ne lenne jogilag szabályozva. A szárazföldek mellett a vizek, a légtér és a világűr helyzete is szabályozott. Így egy-egy állam kialakulása vagy növekedése, csak egy másik rovására történhet meg.

Nehéz eldönteni, hogy kinek és miért van joga egy területhez, illetve hogy egy másik népnek meg miért nincs. Tehát Földünk felosztásának nincs egy természetes rendje. Nem találhatunk olyan érvet, ami erkölcsileg vagy filozófiailag indokolná, hogy miért élhet valamely nép egy adott területen.

A „népek” saját terület, saját önállóságuk elérésére való törekvése már egészen az első emberi közösségek kialakulása óta jelen van, Viszont a népek önrendelkezési jogáról való gondolkodás a francia forradalom által került a politikai diskurzusba.

A terület két szempontból lehet akadálya az önrendelkezés elérésének. Egyrészt egyik ország sem mond le szívesen területének egy kis részéről sem. Az államok a történelem során törekedtek arra, hogy a lehető legnagyobb méretre tegyenek szert.

Másrészt nem biztos, hogy egy terület lakosság szempontjából homogén és a kisebbségek kérdése újra problémát okozhat.

III. Lakosság

Tág értelemben a lakosság az ország összes lakosát jelenti, tehát az ott élő külföldieket is, indokolatlan azonban, hogy utóbbiakat a konstitutív elemek közé számítsuk, ugyanakkor nem lehet lemondani a külföldre települt polgárokról sem.

Szűkebb értelemben az állampolgárok összességét kell érteni a lakosság alatt. Az állampolgárság jogi kapocs. Az állampolgárság szerinti definiálás megalapozza az állam személyi főhatalmát, amely tartózkodási helyüktől függetlenül is jogosítja velük szemben az államot bizonyos hatáskörök gyakorlására.

A nemzetközi jog egyetlen szabálya sem írja elő, hogy egy állam egy és egyetlen „nemzetnek” feleljen meg. A nemzet vagy nép kifejezés csak a lakosság bizonyos fokú homogenitását jelenti. A nép egy olyan közös nyelvi, etnikai közösség, mely különbözik a környezetétől. Központi kérdés az, hogy önálló államiságra van-e joga az adott közösségnek, vagy nincs. *ENSZ Közgyűlés 2625. határozatában* (1970) a nemzetközi jog alapelvei között rögzíti a népek, nemzetek önrendelkezési jogát. Ez jelenti az állam megteremtését, más állammal való egyesülést, saját ügyek önálló intézését, de mindennek gyakorlása nem járhat az államok területi integritásának sérelemével. (Kelet-Timor ügye 1996).

A lakosság önrendelkezési igényéből nem minden esetben keletkezik az önálló állam alapításhoz való jog. A nemzetközi jog egyedül a gyarmati népekkel összefüggésben állapította meg egyértelműen az önálló államalapítás jogát.

A 2625. (XXV) számú közgyűlési határozat szerint „a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének alkotmányba foglalt elvénél fogva, minden népnek jogában áll, hogy szabadon külső befolyástól mentesen meghatározza politikai berendezkedését és folytassa a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődést, valamint minden államnak kötelessége ezt a jogot, az Alapokmány rendelkezéseivel összhangban tiszteletben tartani.”

A közgyűlés 2625. (XXV). számú határozata az önrendelkezési jog tiszteletben tartásához köt másik két elvet is. Egyik az erőszak alkalmazásának tilalma, másik pedig belügyekbe való beavatkozás tilalma. A határozat kimondja, hogy „egy szuverén és független állam létrehozása, szabad társulás vagy csatlakozás egy független államhoz, avagy egyéb, egy nép által szabadon elhatározott politikai berendezkedés útjára lépés a nép önrendelkezési

jogának megvalósítási módozatait jelentik.” „Minden államnak kötelessége tartózkodni bármely intézkedéstől, amely megfosztja... a népeket önrendelkezési joguktól, szabadságuktól, függetlenségüktől.”

„Az előbbi bekezdésekben semmi sem értelmezhető úgy, mint ami felhatalmazást vagy bátorítást ad bármely olyan cselekményhez, amely részben vagy egészben feldarabolná vagy megsértené valamely szuverén és független állam területi épségét és politikai egységét.” Látható, hogy az ENSZ közgyűlés idekapcsolódó dokumentuma kétértelmű.

III.1 Népszavazás

Egy terület lakossága a történelem során leggyakrabban véres küzdelmek során próbálta elérni függetlenségét. Nem kell a magyar történelemben sem sokat keresgélni, hogy erre példát találjunk. Hiszen az 1703-1711-es Rákóczi-féle szabadságharc vagy 1848/49-es forradalom és szabadságharc célja is az volt, hogy a magyar lakosság a lehető legnagyobb függetlenségre tegyen szert.

Ma már Magyarországon vagy akár az Európai Unión belül nehéz elképzelni, hogy egy nép fegyvert fogjon függetlenségének kivívása érdekében. Az emberek többsége nem az erőszakos útban látja a megoldást, hanem erőszakmentes, figyelemfelkeltő demonstrációkban. Romániában a székelység egy több ezer kilométeres élőlánc segítségével próbálta a világ tudtára adni autonómia törekvéseit.

Egy-egy erőszakos cselekmény a többségi társadalom elítélését vonja maga után. Ami gyakran vezethet az adott szervezet végéhez is akár. Az ETA baszk terrorszervezet gyakran áldozatokat szedő terrorcselekményeit már annyira elítélte a függetlenséget amúgy támogató lakosság is, hogy a szervezet 2011-ben megszűnt. Hasonló utat jár be az IRA is.

Ugyanakkor nem is kell messzire mennünk sem azt térben, sem az időben ahhoz, hogy a lakosság fegyveres küzdelemmel próbálja elérni függetlenségét. Jugoszlávia sok nemzetiségből állt, csak hosszú és sok-sok áldozatot követelő folyamat során érte el mai és nem biztos, hogy sokáig tartó formáját. (Koszovó nemzetközi megítélése nem egyértelmű). A Szovjetunió felbomlása sem volt mindenhol konfliktusoktól mentes és az Orosz Föderáció tagköztársaságai a mai napig löporos hordók. Dagesztán vagy éppen Csecsenföld autonómiatörekvései látszólag nincsenek napirenden, de bármikor feléledhetnek törekvések.

A lakosság önrendelkezési jogának legdemokratikusabb kifejeződése a népszavazás intézménye. Nem nehéz alátámasztani ezt, hiszen logikusan mondhatjuk: hogy mindenki döntsön a saját sorsáról és így lenne az legigazságosabb. Viszont az, hogy egy népcsoport eljusson odáig, hogy saját maga dönthesse sorsáról hosszú út vezet. Kevés olyan eset van, amikor ezt a folyamatot nem előzi meg közvetlenül fegyveres konfliktus. Az Európai Unióban Skóciának volt a legnagyobb esélye arra, hogy konfliktusoktól mentesen népszavazás útján elérje, hogy létrejöhesse egy független skót állam. 2015-ben lezajlott népszavazáson a skótok úgy döntöttek, hogy nem akarnak függetlenedni. Ugyanakkor nem nevezhető a népszavazás kudarcnak a függetlenség pártiak számára sem. Bár az önálló és független Skócia nem valósul meg, viszont sokkal nagyobb önállóságra tettek szert.

A leggyakoribb módja a népszavazás elérésének egy a népszavazást függetlenül megelőző és elhúzódó konfliktus. Gyakran külső nyomásra, egy nemzetközi szervezet közreműködése mellett történik meg a népszavazás. Hosszú harcok után, ENSZ felügyelet mellett 2004-ben Kelet-Timor így érte el, hogy Indonéziától független állam legyen. Koszovó esetében is hasonlóan történt a függetlenség elnyerése.

Napjaink eseményei is mutatják, hogy önmagában egy a függetlenségről szóló népszavazás nem jelenti azt, hogy az adott nép ténylegesen független államot alakíthat. Katalónia esetében is hasonló dolog történt, hiszen a 2017 októberében megtartott

népszavazás³, a függetlenség pártiak győzelmét hozta, mégsem biztos, hogy lesz egy független Katalán Köztársaság a közel jövőben.⁴

IV. Állami főhatalom

Az állami főhatalom azt jelenti, hogy egy állam képes-e akaratának megjelenítésére és kifejezésére és van-e olyan apparátusa, mely képes elérni ezt. Tehát a független állami lét egyik fontos eleme az állami főhatalom megléte. Ennek megfelelően a nemzetközi jog azokat az államokat ismeri el, ahol kormányzat működik. De nincs előírva, hogy ez a kormányzat milyen formában működjön, de a kormányzatnak ténylegesnek kell lennie. A kormányzat ténylegessége azt jelenti, hogy az állam képes-e funkcióinak gyakorlásához.⁵

De nem feltétel, hogy a hatalomgyakorlás kiterjedjen az állam egész területére. Tehát ha az állam területének egy részén nem képes az adott állam betölteni funkcióit, az még nem jelenti az állam megszűnését. A nemzetközi jog tolerálni tudja a hatalomgyakorlás ideiglenes bizonytalanságát, sőt az időleges anarchiákat is. Az állam konstitutív elemei és az önrendelkezési jog kapcsolatában a leginkább sarkalatos pont az állami főhatalom megszerzése. Hiszen a lakosság az önrendelkezés kivívására törekvő nép. A terület is adott, mert általában az önrendelkezés kivívására törekvő nép, de legalább egy számottevő része egy jól körül határolt területen él.

Miben nyilvánul meg az állami főhatalom? A népek önfelismerése, „önmagára találása” és önrendelkezésük elismerése önmagában csak a rabszolgasági és a hűbériségi felségjog megszüntetését jelenti. A problematika lényege azonban az, hogy a nemzeté avanszált népek nem méhrajként a levegőben lógva, lebegve óhajtának önmaguk felett rendelkezni, hanem területek feletti, szuverén, kizárólagos felségjogot akarnak elnyerni.⁶ A nemzetközi jog az állami főhatalomnak három formáját ismeri: a területi, a személyi és a közfunkciós főhatalmat. A területi főhatalom lényegét az adja, hogy az állam területén az adott állam hozzájárulása nélkül más állam nem gyakorolhat hatalmat. A személyi főhatalom az a hatalom, amit az állam az állampolgárai felett gyakorol.⁷ Ez az állampolgárokra nézve jogot, jogvédelmet és kötelezettséget is jelent. A közfunkciós hatalom a közigazgatásnak külföldre telepített ágaihoz köthető⁸

V. Összegzés

Milyen emberközösség tekinthető egy népnek? Kik tartoznak hozzá? Mely területek tekinthetők egy adott nép hazájának? Milyen eljárás döntheti el, hogy a népek önrendelkezési joga szerint egy adott körzet melyik államhoz tartozik? Ezek olyan kérdések, melyekre sem a nemzetközi jog, sem más dokumentum, szokásjog nem ad választ. Ez okozza a népek önrendelkezési jogának legfőbb problémáját. Mert miért lehet Koszovó független állam (még

³ Természetesen a katalán népszavazás esetén figyelembe kell venni, hogy a spanyol kormány az Alkotmányra, az ország területi egységének sérthetlenségére hivatkozva nem ismerete el a népszavazást, így nyilvánvalóan az eredményét sem.

⁴ www.portfolio.hu/gazdasag/megszuletett-a-katalan-nepszavazas-eredmenye.263807.html 2017.10.31.

⁵ Ilyen funkció például, hogy az állam képes-e például a rendfenntartására vagy képes-e a nemzetköz kapcsolatok intézésére stb.

⁶ Valóság Online Folyóirat (2013. I-VI) – Ankerl Géza: A népek önrendelkezési jogának gyakorlásáról – Koszovó és Székelyföld 2017.10.31.

⁷ Természetesen a személyi főhatalom nem csak az adott állam állampolgáira vonatkozik, hanem másokra is, pl. a menekültekre, hontalanokra, de az országban tartózkodó külföldiekre is.

⁸ Kovács Péter – A nemzetközi jog - Osiris Kiadó (Budapest 2001) 186. oldal

akkor is, ha nem minden ország ismeri el önállóságát) és miért nem lehet Katalónia független állam? Katalónia esetében is beszélhetünk egy egységes területtől, melyen katalán többség él. A katalánok rendelkeznek saját identitással, kultúrával és nyelvvel is. Egy független Katalán Köztársaság képes lenne gazdaságilag is fenntartania magát. Koszovó esetében ez a gazdasági eltartó képesség nincs meg.

Azt gondolom, bár rendkívül fontos az állam létének három konstitutív eleme, de azt is vizsgálni kellene, hogy egy népcsoport képes-e arra, hogy gazdaságilag fenntartsa magát. Az is látható, hogy a nemzetközi jog szabályai sokszor nem egyértelműek és vagy ellentétes szabályok tartalmaz. Ennek oka, a nemzetközi jog és a nemzetközi szervezetek átpolitizáltsága. Túlzottan érvényesülnek a politikai játszmák. A nemzetközi jognak ki kellene alakítani egy eljárási rendet arra nézve, hogy ha egy népcsoport függetlenné akarna válni, akkor mi a teendő. Egy ilyen eljárás renddel talán megakadályozható lenne, vagy legalább csökkenne az áldozatok száma. De egy eljárás rend kialakításánál is sokkal fontosabb lenne, ha a nemzetközi szervezeteket /pl. ENSZ/ és a nemzetközi szervezetek működése átalakításra kerülne, illetve sokkal szupranacionálisabbá válnának.

Felhasznált irodalom

- Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus értelmezése Bibó István elmélete alapján. Kard és Toll, 2005:(3),
Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) (2012)
Kovács Péter: Nemzetközi jog - Osiris Kiadó (Budapest 2006)
Jellinek, Georg: Általános államtan Osiris-Századvég Kiadó (Budapest 1994)
Nagy Boldizsár: Nemzetközi szerződések és dokumentumok - Nemzeti Tankönyvkiadó (Budapest 1991)
Tibori Szabó Kinga: A népek önrendelkezésének belső formája belső formája: egyéni szabadság vagy jog a kollektív autonómiához? - Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny – <http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/04.TiboriSzabo.pdf> 2017.10.13
Ankerl Géza: A népek önrendelkezési jogának gyakorlásáról – Koszovó és Székelyföld Valóság Online Folyóirat (2013. I-VI)
www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=1088&lap=0 2017.10.31.
ENSZ Alapokmány <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> 2017.10.13.
ENSZ Közgyűlés 1514. határozat documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement 2017.10.13.
ENSZ Közgyűlés 2625. határozat <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> 2017.10.13.
1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600009.TVR 2017.10.13.
Portfolio Online Magazin – Megszületett a katalán népszavazás eredménye [/www.portfolio.hu/gazdasag/megszuletett-a-katalan-nepszavazas-eredmenye.263807.html](http://www.portfolio.hu/gazdasag/megszuletett-a-katalan-nepszavazas-eredmenye.263807.html) 2017.10.31.